

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

***ПАНОРАМА
ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ***

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 1

Рівне – 2008

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 1. – Рівне: РДГУ, 2008. – 217 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д. політ. н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д.іст. н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д. політ. н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к. іст. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Терешко Ю.М.** – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри політології та соціології Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є.Б.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'язнавства Київського славістичного університету (заступник головного редактора).
9. **Троян С.С.** – д. іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'язнавства Київського славістичного університету.
10. **Шеретюк В.М.** – к. іст. н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к. політ. н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол №5 від 28 грудня 2007 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Тихомирова Є.Б.	5	PR-забезпечення діяльності Організації Об'єднаних Націй
Черній В.А.	23	Політичний чинник наукового співробітництва Північноатлантичного Альянсу на початку XXI ст.
Герасимчук Т.Ф.	29	Міжнародна міграція та проблема національної безпеки держав
Алієв М.М.	38	Транспортна політика ЄС і місце в ній транспортних коридорів і проектів
Дубей В.І.	44	Впровадження екологічних стандартів „євро” в Україні як необхідність євроінтеграційних процесів

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Черній А.Л.	54	Теоретичні показники кризовості суспільних систем
Хаврук І.А.	57	Інститут референдуму в системі соціалістичної демократії
Парфенюк В.М.	66	Особливості формування політичної стратегії України в сфері інформаційного суспільства
Кириленко О.М.	82	Функції та дисфункції політичних інститутів українського суспільства на сучасному етапі
Наумов А.С.	100	Інститут президента в Росії: місце у політичній системі
Терешко Ю.М.	107	Стан „свободи слова” у посттоталітарній Росії В.Путіна
Луценко К.В.	119	Політична реклама в період парламентських виборів в Україні: проблеми та досягнення
Христюк Т.А.	125	Соціологічні підсумки парламентських виборів 2007 року

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ. МІЖКОНФЕСІЙНІ ВЗАЄМИНИ

Троян С.С.	131	Концептуально-методологічний аспект дослідження національної толерантності в сучасній Україні
------------	-----	---

Киридон А.М.	135	Релігійна ситуація в сучасній Україні: історико-політологічний аспект
Монолатій І.С.	143	Галицька і буковинська ідентичності за імперської доби: феномени, характеристики, етнічний простір
Гон М.М.	153	Зовнішньополітичні корелянти міжетнічної взаємодії в Західній Україні міжвоєнного періоду

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Мисан-Мілясевич В.В.	162	Причини виникнення міжнародного тероризму як проблема політологічних досліджень
Лесняк В.Ю.	166	Інституційний вимір іспанського переходу до демократії
Ларькіна Л. М.	175	Специфіка функціонування пропорційної виборчої системи в Україні
Семенюк Т. Ю.	179	Фінансові ресурси політичних партій
Мартинчук І.І.	186	Основні напрями політичної діяльності Р.Шустера
Валюх Л.І.	198	Гельголандсько-занзібарський договір: політична оцінка в британському парламенті

РЕЦЕНЗІЇ

Гон М.М.	207	„Чужий” в „обіймах” націоналізму й етнічного насильства (Рец.: Alexander Victor Prusin. Nationalizing a Borderland. War, Ethnicity, and Anti-Jewish Violence in East Galicia, 1914-1920. – The University of Alabama Press, 2005)
Гон М.М.	212	Західноукраїнські сюжети взаємодії іншостей модерної доби (Рец.: Монолатій І. Особливості міжетнічних взаємин у західноукраїнському регіоні в Модерну добу. Монографія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007)
Відомості про авторів	216	

8. Проект Закону України Про затвердження Національної стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006-2015 роки від 13 березня 2006 [*Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=26477 (21 квітня 2006 р.)].
9. Пропозиції Президента України до Закону України „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006-2015 роки” від 11 квітня 2006 [*Офіційний веб-сайт Верховної Ради України* http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=26477 (21 квітня 2006 р.)].
10. Указ Президента України „Про утворення Міністерства транспорту та зв’язку України” від №811/2004 16 липня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – №37, Ст. 2448. – С. 9.
11. Фірстов С., Левіна Д., Патрах Т., Чернишев Л. Рамкові програми Євросоюзу в контексті створення Єдиного наукового європейського простору // Вісник НАН України. – 2003. – №5. – С. 35-44.
12. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2005 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” № 201-р від 16 червня 2005 року. [*База даних „Законодавство України” Верховної Ради України* <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=201%2D2005%2D%F0&p=1128719190588108> (25 серпня 2005 року)].

УДК 316.3: 330. 33. 01

Кириленко О.М.

ФУНКЦІ ТА ДИСФУНКЦІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Інституціональний підхід до вивчення політичних процесів передбачає, в першу чергу, аналіз структури і функцій інститутів політики - держави, партій, громадських організацій. Політичне лідерство також може бути визначене як інститут політичного життя, який впродовж всієї історії мав системотворчий вплив на розвиток політичної організації суспільства. Президентська влада в такому аспекті виступає інституціалізованою формою політичної влади лідера в сучасних суспільствах. Інституціональним компонентом політичних організацій є також керівні посади в парламенті, уряді, судовій системі та інших провідних політичних організаціях.

Складність, протиріччя і проблемність практики політичного життя актуалізує в рамках інституціональної парадигми можливість та необхідність вивчення та аналізу дисфункцій розвитку політичної системи

та політичних інститутів в сучасних умовах. Іншими словами, дисфункції політичних інститутів та політичної системи проявляються у всіх «хворобливих», «соціально патологічних», «анормальних» проявах їх розвитку, що гальмують та обмежують рух суспільства до більш високих соціокультурних стандартів життя.

Дослідженню структури, функцій та проблем розвитку (дисфункцій) політичної системи та політичних інститутів приділяли увагу такі відомі соціологи та політологи як Т. Парсонс, Д. Істон, Ж. Блондель, Г. Алмонд, Дж. Пауел, У. Мітчелл, Д. Дівайн, Р. Дарендорф та інші.

Політологічний інституціональний аналіз взаємопов'язаних із соціологічними визначеннями та дефініціями, що вимагає звернути увагу на декілька теоретичних узагальнюючих понятійних систем [1, с.132].

Соціальні інститути (від лат. *institutum* - устрій, установлення) - відносно стійкі типи й форми соціальної практики, за допомогою яких організується громадське життя, забезпечується стабільність зв'язків і відносин у рамках соціальної організації суспільства [2].

Діяльність соціальних інститутів визначається, по-перше, набором специфічних соціальних норм і приписів, що регулюють відповідні типи поведінки; по-друге, інтеграцією його в соціально-політичні, ідеологічну й ціннісну структури суспільства, що дозволяє узаконити формально-правову основу діяльності інституту, здійснювати соціальний контроль над інституціональними типами дій; по-третє, наявністю матеріальних коштів і умов, що забезпечують успішне виконання нормативних приписів і здійснення соціального контролю. У зв'язку із цим, соціальні інститути можуть бути охарактеризовані з погляду як зовнішньої, формальної (матеріальної) їхньої структури, так і з позиції змістовного аналізу їхньої діяльності.

Соціальні інститути - це не тільки сукупність осіб, переконань, забезпечених певними матеріальними ресурсам й здійснюючу конкретну суспільну функцію. Успішне здійснення даної функції пов'язане з наявністю в рамках відповідного соціального інституту цілісної системи стандартів поведінки, обов'язкових для здійснення функції даного інституту. Зі змістовної сторони, соціальні інститути - це набір доцільно орієнтованих стандартів поведінки та діяльності конкретних осіб у типових ситуаціях. Ці стандарти поведінки нормативно врегульовані. Вони закріплені нормами права й інших соціальних норм. У ході соціальної практики виникають певні види соціальної активності, причому правові й соціальні норми, що регулюють цю діяльність, концентруються, групуються в певну систему, що забезпечує даний вид соціальної діяльності. Такою системою є соціальний інститут.

Кожний соціальний інститут характеризується наявністю мети своєї діяльності, конкретними функціями, що забезпечують досягнення такої мети, набором соціальних позицій і ролей, типових для даного інституту.

Соціальні інститути забезпечують можливість членам суспільства, соціальних груп задовольняти свої потреби, стабілізують соціальні відносини, вносять погодженість, інтегрованість у дії суспільства [2, с. 28].

Кожний інститут виконує свою, характерну для нього соціальну функцію. Сукупність цих соціальних функцій складається в загальні соціальні функції соціальних інститутів як певних видів соціальної системи. Ці функції дуже різноманітні. Соціологи різних напрямків прагнули якось класифікувати їх, представити у вигляді певної впорядкованої системи. Найбільш повну, цікаву класифікацію представила «інституціональна школа». Представники інституціональної школи в соціології (С. Липсет, Д. Ландберг і ін.) виділили чотири основних функції соціальних інститутів [2, с. 160]:

1. **Відтворення членів суспільства.** Головними інститутами, що виконує цю функцію, є шлюб і сім'я, але до них причетні й інші соціальні інститути, такі, як держава.

2. **Соціалізація** - передача індивідам установлених у даному суспільстві зразків поведінки й способів діяльності - інститути сім'ї, освіти, релігії й ін.

3. **Виробництво й розподіл.** Забезпечуються економічними і політичними інститутами виробництва, управління й контролю.

4. **Функції управління й контролю** здійснюються через систему соціальних норм і приписань, що реалізують відповідні типи поведінки: моральні й правові норми, звичаї, адміністративні рішення й т.д. Соціальні інститути керують поведінкою індивіда через систему заохочень і санкцій [3].

Соціальні інститути відрізняються друг від друга своїми функціональними якістьми:

- Соціально-економічні інститути - власність, обмін, гроші, банки, господарські об'єднання різного типу - забезпечують всю сукупність виробництва й розподілу суспільного багатства, з'єднуючи, разом з тим, економічне життя з іншими сферами соціального життя.
- Політичні інститути - держава, партії, профспілки й інший рід громадські організації, що переслідують політичні цілі, спрямовані на встановлення й підтримку певної форми політичної влади. Їхня сукупність становить політичну систему даного суспільства. Політичні інститути забезпечують відтворення й стійке збереження ідеологічних цінностей, стабілізують домінуючі в суспільстві соціально-класові структури, забезпечують управління соціальним розвитком, формують та підтримують політичне лідерство.
- Соціокультурні й виховні інститути ставлять метою освоєння й наступне відтворення культурних і соціальних цінностей, включення індивідів у певну субкультуру, а також соціалізацію індивідів через засвоєння

стійких соціокультурних стандартів поведінки й, нарешті, захист певних цінностей і норм.

- **Нормативно-орієнтуючі** - механізми морально-етичної орієнтації й регуляції поведінки індивідів. Їх ціль - додати поведінці й мотивації моральну аргументацію, етичну основу. Ці інститути затверджують у суспільстві імперативні загальнолюдські цінності, спеціальні кодекси й етику поведінки.
- **Нормативно-санкціонуючі** - механізми суспільно-соціальної регуляції поведінки на основі норм, правил і приписів, закріплених у юридичних і адміністративних актах. Обов'язковість норм забезпечується примусовою чинністю держави й системою відповідних санкцій.
- **Церемоніально-символічні й ситуаційно-конвенціональні інститути.** Ці інститути засновані на більш-менш тривалому прийнятті конвенціональних (за договором) норм, їх офіційному й неофіційному закріпленні. Ці норми регулюють повсякденні контакти, різноманітні акти групового й між групової поведінки. Вони визначають порядок і спосіб соціальних взаємодій, регламентують методи передачі й обміну інформацією, вітання, звернень й т.д., регламент зборів, засідань, діяльність різних соціальних об'єднань [4, с.152-153].

Порушення нормативної взаємодії інституту із соціальним середовищем, або іншими інститутами, називається **дисфункцією** соціального інституту [5, с.44-45]. Як відзначалося раніше, основою формування й функціонування конкретного соціального інституту є задоволення тієї або іншої соціальної потреби. В умовах інтенсивного протікання суспільних процесів, прискорення темпів соціальних змін може виникнути ситуація, що коли змінилися суспільні потреби не знаходять адекватного відбиття в структурі й функціях відповідних соціальних інститутів. У результаті, у їхній діяльності може виникнути **дисфункція**. Зі змістовної точки зору, **дисфункція** виражається в невизначеності цілей діяльності та функцій інституту, падінні його соціального престижу й авторитету, трансформацію його окремих функцій в «символічну», ритуальну діяльність, тобто діяльність, не спрямовану на досягнення раціональної, суспільно значущої, соціально перспективної мети [4, с.155].

Одним з явних проявів **дисфункції** соціального інституту є персоналізація його діяльності. Соціальний інститут, як відомо, функціонує по своїм, об'єктивно діючим механізмах, де кожна людина, на основі норм і зразків поведінки, у відповідності зі своїм статусом, грає певні ролі. Персоналізація соціального інституту означає, що він перестав діяти відповідно до об'єктивних потреб і об'єктивно встановленими цілями, міняючи свої функції залежно від інтересів окремих осіб, їхніх персональних якостей і властивостей.

Незадоволена суспільна потреба може викликати до життя стихійна поява нормативно неурегульованих видів діяльності, що прагнуть

заповнити дисфункцію інституту, однак за рахунок порушення існуючих норм і правил. У своїх крайніх формах активність подібного роду може виражатися в протиправній діяльності. Так, дисфункції економічних та політичних інститутів є причиною існування так званої «тіньової економіки», виливається в спекуляцію, хабарництво, крадіжки й т.п. Виправлення дисфункції може бути досягнуто зміною самого соціального інституту або ж створенням нового соціального інституту, що задовольняє дану суспільну потребу.

Політична система як сукупність політичних інститутів може бути представлена як соціальна підсистема, що функціонально впливає на розвиток всієї соціальної системи. Зв'язок політичної системи з суспільством реалізується через три функціональних блоки: **вхідні, внутрішні та вихідні функції**. Так, у рамках моделі, запропонованої одним з визнаних лідерів системного аналізу в політології, відомим канадським дослідником Д.Істоном [6], функціонування політичної системи розглядається як процес прийняття обов'язкових рішень і здійснення відповідних дій, які спрямовані на постійне відновлення соціального капіталу, його якісного розвитку, забезпечення необхідних для цього суспільної рівноваги та систем оптимальної взаємодії між соціальними акторами, а також підтримки зворотних зв'язків між політичною системою та соціальним середовищем.

Відповідно до концепції Д.Істона, на “вхід” політичної системи з навколишнього соціального середовища надходить “стимулююча” інформація у формі вимог - як конструктивних, так і деструктивних, - а також підтримки або її “різновиди з негативним знаком”, тобто протесту. І вимоги, і підтримка можуть виникати й формулюватися не тільки в навколишнім середовищі, але й усередині самої системи, однак незалежно від місця свого походження вони повинні враховуватися при виробленні “вихідної” інформації - політичних рішень і дій, так чи інакше роблять вплив на середовище [7, с.43]. Якщо прийняті рішення й здійснювані дії відповідають очікуванням або вимогам більшості соціальних груп і громадян, це з усією очевидністю породжує або збільшує підтримку на “вході”, і в суспільстві підсилюються стабілізаційні процеси. Навпроти, “непопулярні” рішення й дії приводять до дестабілізації через формулювання більше радикальних “вхідних” вимог, які у своєму “крайньому” варіанті здатні перерости у відторгнення громадянами правлячих інститутів і навіть всієї політичної системи в цілому. Правда, варто мати на увазі, що ті вимоги, що порушують динамічну рівновагу можуть виникати й при збігу прийнятих рішень і дій з очікуваннями або вимогами окремих соціальних груп і інших політичних суб'єктів.

В такому ракурсі представлені функції політичної системи в інструментальних моделях Г.Алмонда й Д.Ептера, де встановлюється певна відповідність між окремими універсальними категоріями системного

аналізу й термінами, традиційно використовуваними політичною й правовою наукою. При цьому функції поділяються на дві групи – функції «на вході» та «на виході» відповідно до політичної системи [8, с.42].:

Функції «на вході»:

- ⇒ політична соціалізація й рекрутування, залучення в політику, спрямовані на забезпечення необхідної поведінки індивідів при заданих мотивах і цілях;
- ⇒ артикуляція, вираження інтересів різних соціальних груп;
- ⇒ агрегація, об'єднання різних групових інтересів в політичні доктрини, концепції, програми, плани, законопроекти;
- ⇒ політична комунікація.

Функції «на виході» :

- ← прийняття, визначення правил (функція законодавчої влади);
- ← застосування правил (функція виконавчої влади);
- ← контроль за дотриманням правил, судочинство й винесення рішень (функції судових та ін. органів).

У вітчизняній літературі найбільш близьким до зазначених концепцій є підхід, запропонований Ф.М.Бурлацьким, де серед основних функцій політичної системи називаються:

- 1) визначення цілей і завдань суспільства, вироблення програми його життєдіяльності;
- 2) мобілізація ресурсів суспільства на досягнення поставлених цілей;
- 3) інтеграція всіх елементів суспільства навколо загальних соціально-політичних цілей і цінностей пануючої ідеології й культури;
- 4) розподіл цінностей у суспільстві відповідно до інтересів збереження даної системи власності й влади [9].

Узагальнюючи вищевказані концепції, у цілому взаємодоповнюючі один одного, неважко помітити, що функції політичної системи визначаються специфікою як самої політики, так і особливостями [с.44] інтересів різних її суб'єктів. Ці інтереси формуються у взаємному протиставленні й протистоянні соціально-політичних інститутів, спільнот і індивідів і можуть бути реалізовані в рамках існуючих суспільних відносин лише за допомогою владної-регулюючої діяльності. Сама політична система виникають як кошти узгодження інтересів за допомогою влади й політичної участі, а її структура й динаміка залежать від співвідношення соціальних чинностей. При цьому основною функцією політичної системи виступає владне опосередкування соціальних інтересів і взаємодій, необхідність якого пов'язана із суспільним поділом праці, розривом між безперервним зростанням потреб різних соціальних груп і історично обмеженими ресурсними можливостями для їх повного або принаймні однакового задоволення в кожному суспільстві. Активна опосередкована діяльність політичної системи насамперед спрямована на те, щоб запобігати можливі конфлікти, “знімати” їхню гостроту й використати

“різницю потенціалів” потреб (що виражені політично) для забезпечення динамічного суспільного розвитку.

Політичні інститути - це установи або система установ, що організують і обслуговують процес здійснення політичної влади або забезпечують її встановлення й підтримку, а також передачу політичної інформації й обмін діяльністю між владою й іншими сферами політичного життя. Такими інститутами є держава, політичні партії й громадсько-політичні організації (профспілки в т.ч.). До найбільш загальних функцій політичних інститутів відносять:

- консолідація суспільства, соціальних груп з метою реалізації їхніх корінних інтересів за допомогою політичної влади;
- вироблення політичних програм, що виражають устремління цих соціальних спільнот, і організація їхнього здійснення;
- упорядкування й регулювання дій спільнот відповідно до політичних програм;
- інтеграція інших соціальних шарів і груп у поле суспільних відносин, що виражають інтереси й відповідні устремління спільноті, що створила інститут;
- захист і розвиток системи суспільних відносин і цінностей, що відповідають інтересам соціальних груп, спільнот і суспільства в цілому;
- забезпечення оптимального розвитку й спрямованості політичного процесу на реалізацію пріоритетів і преференцій відповідних соціальних сил [10].

Сучасний період політичного розвитку українського суспільства визначається як перехідний, що пов'язано з інституціональними змінами в цілому та політичними трансформаціями та політичною модернізацією, основним вектором яких є демократизація, розбудова незалежної, правової соціальної держави та формування розвинутого громадянського суспільства [11, с.11-12].

Проблеми політичного розвитку України науковці визначають не тільки як перехідний – він має пролонговано кризовий характер [12, с.11-12]. В результаті наявна модель політичної системи України діє неефективно та потребує модернізації [13, с .6].

Всебічний аналіз соціологічних та політологічних досліджень сучасного українського суспільства дозволяє визначити цілий ряд основних дисфункціональних «зон» його політичного розвитку.

Перехідний характер політичної культури населення та політичних еліт.

Політична культура сучасного українського суспільства походить від політичної культури радянської соціалістичної політичної системи. Деякі автори визначають останню як тоталітарну, недемократичну форму політичної культури. Не полемізуючи з цього питання, можна однозначно виокремити певні риси тоталітарної політичної культури :

- Моно ідеологізм, моно партійність;
- Високий рівень патерналізму;
- Політична апатія, політичне відчуження на фоні демонстративної активності і прихованого протесту;
- Тоталітарна модель політичної соціалізації;
- Абсолютизація ролі партійно-номенклатурного механізму реалізації державної влади;
- Державно-директивний стиль соціального управління;
- Домінування подвійних стандартів;
- Використання маніпулятивних технологій в сфері пропаганди та ідеологічного впливу
- Низький рівень свободи слова і думки, поширеність політичних репресій тощо [14].

Формування демократичної культури за сучасних умов відбувається не тільки на фоні проявів попереднього етапу розвитку політичної культури, воно гальмується кризовим характером переходу суспільства до нових принципів політичної і соціальної організації. Хоча цінності демократизму стають все більше поширеними серед населення, воно залишається ще переважно пасивним і відсудженим від політичних процесів [15]. Так тільки 2,5% населення України включені в діяльність партій та політичних рухів [16]. Більшість проявляє свою активність переважно під час голосування на політичних виборах. Рівень політологічних і правових знань населення - низький, що обумовлює примітивність, наївність, інфантильність, традиціоналізм, догматизм політичних суджень, ціннісних орієнтацій та настроїв, які, в свою чергу, виступають сприятливим підґрунтям для маніпулювання та зловживання політичною довірою з боку політичних еліт, політичних партій. В Україні тільки почали формуватись механізми громадського контролю за політичними процесами, який виступає важливим інститутом громадянського суспільства, інструментом демократизації суспільно-політичних відносин [17].

З іншої сторони, політична демагогія, корпоративний егоїзм, зловживання владними повноваженнями, якими вирізняються українські політичні еліти призводять до **падіння рівня довіри населення до інститутів політичної влади**, політичних партій, політичних лідерів. Так, за результатами національних опитувань рівень довіри до Президента України Л. Кучми за 10-ти бальною системою склав 4 - 2,7 бали (впродовж 1998-2005 рр.), причому він був менший ніж рівень довіри до президентів США, Росії, Білорусі [16]. Рівень довіри до Президента України В. Ющенка був на початку приходу його до влади в 2005 р. високим – як результат «помаранчевої революції», що подарувала йому високий кредит довіри - 5,6 балів [16, с. 471]. В 2006 році рівень довіри до В.Ющенко падає і складає 3,8 бали [18, с. 47.].

Тільки половина - 50% опитаних респондентів вважають що в Україні є політичні лідери, що можуть ефективно керувати країною, 32% - не можуть визначити свою оцінку, 18% - вважає, що таких лідерів нема [16, с.470].

Існує ще один прояв відчуження між владою та народом – розчарування в політичних лідерах і партіях, в результаті розуміння що їх передвиборчі програми та агітація з практикою привладної діяльності мають мало спільного [19]. Іншими словами, політичні еліти так чи інакше обманюють своїх політичних прихильників та симпатиків, або виявляються не здатними виконати свої обіцянки, зобов'язання перед виборцями. Це стосується і тих, хто приймав участь в «помаранчевих» подіях та довірив свій голос і підтримав «помаранчевих» лідерів [18, с. 49].

Низький рівень соціальної ефективності політичних інститутів.

Державна влада України в сучасних умовах не здатна створити умови для гідного рівня життя населення країни [20, с. 217-218]. За стандартами ООН 50-70 % українських сімей є бідними (з розрахунку 4 долари США для споживання в день для північних країн). При цьому культурно-освітній потенціал українського суспільства хоча і зменшився за останнє десятиріччя, все ж таки залишається високим – на рівні розвинутих світу [21, с.16-40]. Це означає, що середній клас в Україні має дуже низький економічний статус. Поряд з цим, погіршення умов, рівня та якості життя, погіршення роботи сфери охорони здоров'я та екологічних умов призвели до різкого скорочення тривалості життя українців, збільшення захворюваності на 25-30% (за останні 15 років), поширення наркоманії, алкоголізму та ін. [22]. На цьому несприятливому соціально-економічному та соціально-психічному фоні, в Україні, на жаль, поширюються інші соціальні «хвороби» - руйнується інститут сім'ї, збільшились випадки сімейного насильства, відмов матерів від дітей, поширились торгівля людьми, проституція та ін. [24]. Причини таких суспільних втрат ще до кінця не оцінені, але, зрозуміло, що політико-державні інститути та еліти в значній мірі відповідальні за такі результати соціального управління, функції якого вони виконують.

Дисбаланс в діяльності політичних інститутів, гілок політичної влади.

Фіскальна та бюджетна політика української держави, як і вся економічна політика, демонструє свою слабкість і невідповідність вимогам сучасного соціального розвитку. Недостатній об'єм державних бюджетних ресурсів, вивіз капіталу та ресурсів, диспропорції між центральним та місцевими бюджетами, науково-технічний та інноваційний дефіцит, мінування легкої, харчової промисловості та сільськогосподарського виробництва над важкою та машинобудівною промисловістю, а також торгівлі, посередництва над виробництвом в цілому, порушення та зловживання в процесі приватизації - ось далеко неповний перелік

економічних негараздів, які в значній мірі можуть і повинні бути оптимально врегульовані за участю держави [25].

Завелика чисельність політичних партій, протистояння між президентською та виконавською гілками державної влади, недосконалий правовий та організаційний механізм політичних виборів, відсутність балансу в розподілі повноважень та регламентації діяльності всіх політичних суб'єктів, анонімність та декларативність їх політичної професійної діяльності, гендерна нерівність у політичному представництві, недостатній рівень компетентності, етики та відповідальності – це вже дисфункціональні прояви розвитку та трансформацій самих політичних інститутів [26].

Комерціалізація та криміналізація політичних структур і процесів.

Інституціональні трансформації в Україні супроводжуються феноменальними проявами тотальної криміналізації суспільних відносин та посиленням аморальності поведінки людей та соціальних груп.

Формування приватного капіталу, приватної власності в Україні має два джерела – владне та кримінальне. Сам механізм накопичення власності і капіталу має кримінальний характер [26, с.40]. Ми спостерігаємо експансію кримінальної субкультури у всіх сферах життя суспільства, поширення кланово-корпоративного егоїзму в економічній та політичній сферах зокрема. Сутністю цього процесу виступають спекуляція, експлуатація, маніпуляція. В таких умовах державні інституції розвиваються деформовано, за подвійними стандартами – декларації про захист інтересів народу та впровадження принципів демократії прикривають реальні практики кримінального перерозподілу ресурсів, зловживання, розкрадання, корупцію, обман в сфері державного управління [27].

За результатами національного соціологічного моніторингу серед основних соціальних груп, що відіграють значну роль в розвитку нашого суспільства, респонденти **на перше місце ставлять мафію, злочинний світ**. З останніми конкурують тільки службовці держапарату, бізнесмени та лідери політичних партій (Діаграма 1) [16, с. 469].

За результатами опитування на тему : «Проблеми поширення корупції в українському суспільстві» в м. Рівне, що було проведено центром соціально-політичних досліджень кафедри політичних наук РДГУ в 2005 та 2006 роках, 35 % респондентів вважають що корупція після помаранчевих подій збільшилась, 38 % - залишилась на тому ж рівні і тільки 22 % - вважають, що вона зменшилась (Діаграма 2).

З точки зору респондентів, яких опитали в рамках національного дослідження [28, с.130] та респондентів-рівненчан рівень поширення корупції в українському суспільстві - високий: 74-78 % серед них вважають, що більшість або майже всі посадові особи - причетні до корупції та хабарництва (Таблиця 1).

Серед основних причин поширення корупції в Україні рівненські респонденти виділяють корумпованість вищих посадовців, низький рівень заробітної платні, падіння моралі, відсутність належного контролю з боку громадськості (Діаграма 3).

Іншим проявом поширення подвійних стандартів є тіньовий сектор розвитку суспільства. Це стосується як економічної так і політичної сфер суспільного життя. В економічній сфері тіньовий сектор складає від 50 до 70%, що в значній мірі визначається фіскально-податковою політикою держави, неефективним функціонуванням регулюючих та контролюючих механізмів державного управління [27, с. 294]. Подвійні стандарти в політиці проявляються і в тому, що закони і програми їх реалізації виконуються частково, залишаючись в певній мірі декларативними. З іншої сторони їх порушення та невиконання приховуються і не санкціонуються. Поширення «подвійної бухгалтерії» в проведенні заходів, реалізації програм і планів свідчить про приховане нецільове використання державних бюджетних ресурсів. Протиправні схеми і механізми виступають поширеною практичною формою організації державно-бюрократичної влади, виступають результатом реалізації корпоративних інтересів бюрократичного, політичного класу.

Аналізу цих проблем присвячені наукові роботи А.Лобанової, в яких сформульована концепція соціальної мімікрії та псевдоменеджменту. Соціальна мімікрія є адаптивним способом поведінки, яка має специфічний характер. Основою мімікрії є маскування своєї нормативно-ціннісної системи прагматичного та егоїстичного змісту під соціально значущі, загально людські цінності, з метою захисту та досягнення поставлених цілей будь якою ціною (мімікрія-захист, мімікрія-ціледосягнення) [29, с. 283-284]. Зрозуміло, що основним інструментом мімікрії є гнучкість розуму, володіння інформацією, знаннями на фоні соціально-психічної амбівалентності та аморальності. В сфері політичних відносин мімікрія проявляється у формі псевдопатріотизму, псевдо справедливості, псевдоідеологічності, псевдоактивності та ін. [29, с. 284].

Псевдоменеджмент, за визначенням А.Лобанової, - це такий вид управління, який «хитро» змодельований під суспільно корисні стратегії та тактики [30, с. 85-86]. В рамках псевдо менеджменту соціальні мімік ранти впроваджують в життя деструктивні та дисфункціональні для суспільства та держави моделі управління людьми з метою власного збагачення та особистого успіху. Для цього дана група людей використовує як легітимні, так і нелегальні, нелегітимні форми поведінки і діяльності. Досвід і знання дозволяють їм вміло маніпулювати людьми для реалізації своїх ретельно продуманих та розрахованих економічних, фінансових, політичних вистав та шоу [30, с. 85-87]. Так, політики (певні їх частина) використовуючи мас-медіа, розповсюджує потоки витонченої дезінформації, невідповідних реальності свідчень з метою дискредитації своїх опонентів. Ця

деструктивна для суспільства діяльність виконується під популістськими гаслами захисту національних інтересів та соціальних гарантій народу. Прикладом цього виступають сучасні виборчі компанії, що стало невід'ємним компонентом процесу завоювання політичного владного олімпу.

В цьому аспекті актуалізується проблема **маніпуляції** суспільної свідомістю та поведінкою людей. Дана проблема є наявною для більшості сучасних країн.

Так, за словами відомого американського політолога Г.Шиллера, автора книги «Маніпулятори свідомістю», **маніпуляція є одним із засобів соціального контролю**, що використовують правлячі еліти [31, с. 19-20]. Маніпуляція розумом людини є засобом його пригноблення. За умов соціальної нерівності та несправедливості, необхідності їх відновлення необхідне лояльне ставлення населення до пануючої системи соціальних відносин. Це може і досягається завдяки маніпуляції свідомістю людей з використанням міфів, стереотипів, обману, дезінформації. Інструментом маніпуляції виступає ціла система технологій в сферах комунікацій, мас-медіа, індустрії знань, освіти, розваг та відпочинку тощо. «Пасивність – кінцева мета маніпуляції свідомістю» - стверджує Г.Шиллер [31, с. 47-49]. Правляча, політична еліта безпосередньо включена і керує маніпулятивними процесами, що дозволяє пролонгувати та посилити її владні позиції у суспільстві нерівних можливостей.

Можна стверджувати що маніпуляція політичною свідомістю та поведінкою є формою соціально-політичної активної, агресивної мімікрії. За визначенням політологів, **політична маніпуляція** - це система засобів ідеологічного і духовно-психічного впливу на масову свідомість з метою нав'язати певні ідеї, цінності; цілеспрямований вплив на громадську думку і політичну для спрямування їх у заданому напрямку[32].

В аналізі політичного маніпулювання, за словами М.Головатого, існує два основних напрями – апологетичний та соціально-критичний [33]. І хоча вони обидва мають сенс, стоїть гостре питання – де межа, за якою **маніпуляція перетворюється на специфічні експлуатацію, насильство та злочин?** Тому, маніпуляції в політиці, що поширені за сучасних умов в українському суспільстві, - не що інше, як спекуляція на людських емоціях, почуттях довіри. Це не є сумісним з загальнолюдськими цінностями, мораллю, що об'єднує людей, виступає основою гуманізму та прогресивного розвитку.

Узагальнюючим науково-критичним підходом до вивчення політичних проблем та дисфункцій політичних інститутів є системно-функціональний аналіз демократії – системи політичних відносин, що буде українське суспільство. Так, Ю.Сурмін вважає, що демократія реалізує свої функції дуже неефективно [33]. По суті справи вона виступає політичним вираженням ринкового принципу організації суспільства. Демократія - це

форма існування політичного ринку, що перебуває в дуже сильній залежності від економічного ринку, що обмежує свободу вибору, конкуренцію політиків і ідей, а також захист прав і свобод, стабільність суспільства й ефективність влади (Таблиця 2) [33]. Така залежність досить часто приводить до злиття олігархічних і політичних груп, жорсткому контролю фінансово-політичних корпорацій за владою. Таким чином, потрібна певна дистанція між даними ринками. А для цього необхідні діючі механізми розмежування політики й бізнесу, недопущення монополізації влади.

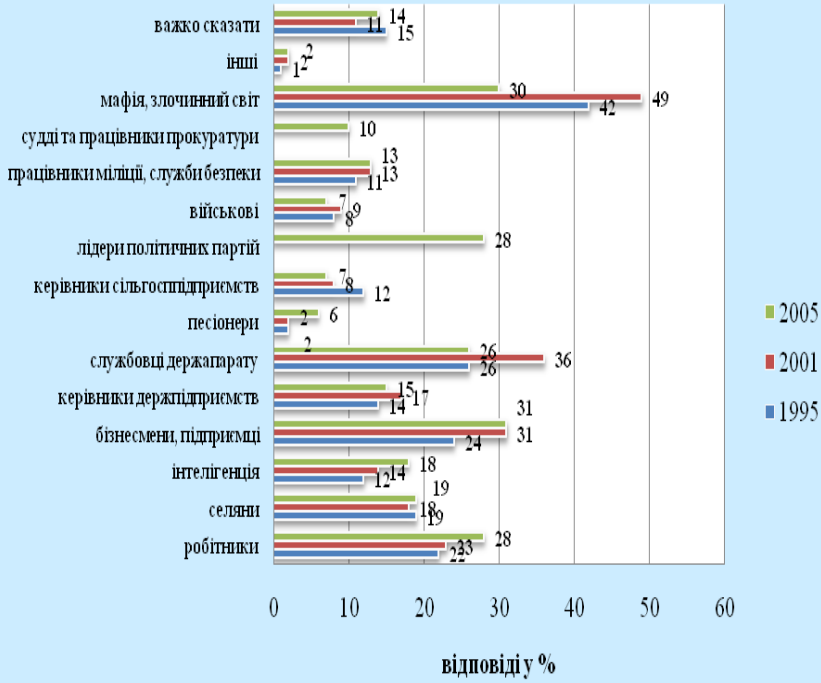
Класичними невиліковними хворобами демократії виступають бюрократія й корупція. Дебюрократизація демократії передбачає жорсткість контролю небюрократичних ланок політичної системи над бюрократичними ланками шляхом перерозподілу функцій і повноважень, а також подальшої децентралізації влади, розширення участі громадян в управлінні за допомогою створення різних дорадчих комітетів, громадських органів планування й місцевого самоврядування, вдосконалення відбору посадових осіб і державних службовців. Демократія не може ліквідувати таку хворобу, як корупція, що знаходить нові форми прояву в самих демократичних її інститутах - політичних партіях і громадських організаціях. Так, місце в списку деяких політичних партій на парламентських виборах в Україні в 2006 р. коштувало 3-7 млн дол. Розповзання “раку” корупції на організації “третього сектора” призводить до того, що звужується соціальна база боротьби з нею[33].

Держава несе відповідальність за забезпечення основних прав і свобод громадян (захисна функція демократії). Соціальні, економічні, політичні та інші права людини визначені в Конституції України. На жаль, в значній мірі ці права залишаються декларацією. Значна частина населення нашої країни так чи інакше зазнає дискримінації в сфері праці, не має належного соціального захисту, доступу до якісної освіти та медицини [28, с. 126-127]. І хоча захист своїх прав в певній мірі залежить від правової культури самих людей, їх позиції та активності, основна відповідальність за право захист покладена на державні інституції (діаграма 4).

Очевидно, що вирішення актуальних проблем функціонування політичних інститутів та розбудови ефективної демократії потребує не тільки часу, а й величезних зусиль з боку вчених в галузі суспільствознавства - політологів, соціологів, психологів, а також політичних лідерів та еліт, що зацікавлені в практичному втіленні ідей прогресивного розвитку суспільства, здатних нести за це відповідальність перед собою, суспільством та наступними поколіннями. Дуже важливу роль в цьому мають зіграти інститути громадянського суспільства [35]. В такому аспекті, політична культура суспільства, політичних лідерів, політичних аналітиків та пересічних громадян має отримати подальший якісний розвиток і піднесення.

**Розподіл відповідей на питання :
 "Які соціальні групи відіграють значну роль в житті українського
 суспільства?"**

(Результати національного соціологічного моніторингу Інституту соціології
 НАН України, N=1800)

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання :
«Як Ви вважаєте, наскільки поширене хабарництво і корупція в нашій країні?»

майже ніхто з посадових осіб не причетний до цього
 деякі посадові особи причетні до цього
 більшість посадових осіб причетні до цього
 майже всі посадові особи причетні до цього
 важко відповісти

Відповіді у %
 (Результати національного опитування, Центр «Соціальний моніторинг», N=3060, листопад 2003 р.)

1

15

39

39

6

Відповіді у %
 (Результати опитування в м. Рівне, Центр соціально-політичних досліджень РДГУ, N=1450, грудень 2006 р.)

2

18

35

39

6

Таблиця 2

Проблеми функціонування демократії

Назва функції	Характеристика функції	Проблема реалізації функції
Ціннісна	Являє собою систему цінностей, що здійснює ціннісну регуляцію суспільства	Цінності демократії досить суперечливі, неоднозначні, часто використовуються в боротьбі за владу, маніпуляції свідомістю
Владна	Виступає як інструмент формування й способу функціонування влади	Бюрократизм, корупція, неефективність влади, висока витрата ресурсів
Стабілізацій, підтримки порядку	Забезпечує підтримку громадського порядку	Значні масштаби девіації, злочинності
Соціалізацій	Забезпечує соціалізацію індивідів у суспільстві через оволодіння правами й обов'язками	Індивідові складно освоїти величезний обсяг законів, відбувається маніпулювання свідомістю людей

Захисна	Забезпечує захист прав і свобод громадян	Можливість використання демократії як інструмента кризи в суспільстві, феномени незахищеності меншості від більшості й тиранії меншостями більшості
Контролююча	Контроль над тими, хто управляє	Безконтрольність органів і посадових осіб
Політичної конкуренції	Забезпечує конкуренцію різних політичних сил і ідей	Обмеженість волі конкуренції, залежність її від фінансових ресурсів

Діаграма 4

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Політологія. – Навч. пос. під ред.. Примуши В.М. – С. 130-132.
2. Войтович С.О. Соціальні інститути суспільства. - К.,1998. – С. 25-44.
3. Смелзер Н. Социология. – М.,1998. – С. 79-81

4. Радугин А.А. Социология.- М.,2001. – С. 150-156.
5. Социология: учебник под ред. Осиповой Н.Ф. – Харьков ,2007. – С. 38-45.
6. Easton D. Varieties of politicalTheory. – N.Y.- 1966. – P. 143-153.
7. Иванов В.Н., Патрушев В.И. и др. Технологии политической власти: зарубежный опыт. – К., 1994. – С. 27-46
8. Современная западная социология: словарь. – М., 1990.
9. Бурлацкий Ф.М., А.А.Галкин. Современный Левиафан. М., 1985.
10. Политический словарь. –Харьков, 1997. - С. 72.
11. Скрипнюк О.Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. – К., 2000.
12. Рудич Ф. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: політологічний аспект. // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. – К.,2003. – С.11-20
13. Михальченко М. Політична система України: реальність, моделі трансформації // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. – К.,2003. - С. 5-11.
14. Штотпка П. Социология социальных изменений. – М.,1996. – С. 305-311.
15. Щербак М. Социально-классовые характеристики политической культуры в Украине: опыт применения социологического теста «Типы политической культуры»// Социология: теория, методы, маркетинг.- 2006. № 3. - С.153-160.
16. Українське суспільство1994-2005.Динаміка соціальних змін. – К., 2005. – С. 468, 474
17. Степаненко В. Суспільство громадянське і «негромадянське»: дискурси та моделі взаємодії //Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін. – К., 2004. – С.204-205.
18. Головаха Є., Паніна Н. Основні етапи та тенденції трансформації українського суспільства : від перебудови до «помаранчевої революції»// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. -№ 3. – С.32-51.
19. Коробов В.К. Уровень, причины и социальные детерминанты общественного разочарования в деятельности политических партий// Вісник Одеського національного університету. – Т.12 – Вип. 6. Соціологія і політичні науки. – С. 315-321.
20. Сенченко Н.И. Общество истребления – стратегическая перспектива «демократических реформ». - К., 2004. –С. 217-218.
21. Тьомкіна Л. Соціальна політика у глобальному вимірі. – К.,2003.
22. Юрєва Л.Н. История. Культура. Психические и поведенческие расстройства. – К., 2002. - С.135-168, 207-256.
23. Є.Головаха, Н.Паніна. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському

- суспільстві // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.- 2001. -№ 4. -С. 15-21.
24. Гендерний розвиток в Україні: Реалії і перспективи. –К.,2003.
  25. Институционализм как концепция экономических трансформаций в Украине// Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільстваю – К.,2003. – С.7-15
  26. Шульга М.О. Несформованість, слабкість чи криза державних інститутів в Україні?//Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільстваю – К.,2003. – С. 31-41.
  27. Бова А.А. Організована злочинність в Україні//Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури суспільства. – К.,2002. – С.293-297.
  28. Україна: Звіт з людського розвитку за 2003 рік. Сила децентралізації.- К.,2003.С. 120-133.
  29. Лобанова А.С. Структурна функціональність соціальної мімікрії.// Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури суспільства. – К.,2002. – С.283-287.
  30. Псевдоменеджмент как одна из деструктивных форм социальной мимикрии в Украине// Проблемы управления в переходом обществе на пороге XXI века. – К.,1999. – С. 84-87.
  31. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием. – М., 1980.
  32. Політологічний енциклопедичний словник. – К., 1997.
  33. Головатий М.Ф. Політична психологія.- К.,2001. – С. 113-119
  34. Сурмін Ю П. Проблемність демократії та шляхи її вдосконалення.- 10 с. //www.nbuv.gov.ua/ejournals/DUTP/20062/txts.
  35. Степаненко В.П. Проблеми формування громадянського суспільства : інститути, практики, цінності.//Українське суспільство: десять років незалежності. – К.,2001. – С. 169-182.

УДК 323:342.511(470+571)

Наумов А.С.

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТА В РОСІЇ: МІСЦЕ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ

Мета даної статті - проаналізувати політичний статус глави держави в системі органів влади в пострадянській Росії та його можливості впливати на внутрішньополітичне життя країни. Для досягнення цієї мети автор використовує методи історичного, інституційного та політико-культурного аналізу. Серед сучасних вітчизняних політологів до інституту глави

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 1

Відповідальний редактор – *Черній А.Л.*
Комп'ютерна верстка – Третяк О.Ю.

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 1. – Рівне: РДГУ, 2008. – 217 с.

Підписано до друку 28.12.2007 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9.
Наклад 100 прим.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету